

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ
КРИМИНОЛОГИЯ УГОЛОВНОЕ ПРАВО КРИМИНОЛОГИЯ
CRIMINAL LAW CRIMINOLOGY

МРНТИ: 10.77.31

10.51889/1810-8636.2023.1.71.008

УДК: 343.01

А.Р. Бижанова¹, Г.Ж. Османова¹, А.С. Кошкинбаева²

¹*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті*

²*«Туран» Университеті*

ҚЫЛМЫС НИЕТІНІҢ ҚЫЛМЫС ҚҰРАМЫН АНЫҚТАУДАҒЫ ОРНЫ

Аңдатпа

Ниет – бұл ынталандыру, адам қызметінің қайнар көзі. Мақсат – оның қызметінің нәтижесі немесе идеалды нәтиже туралы идеясы.

Олар кез-келген адамның іс-әрекетінде кездеседі, тіпті қоғам үшін зиян болса да. Кез-келген қасақана қылмыс белгілі бір себептермен және белгілі бір мақсатта жасалады [1]. Бірақ қылмыстық ниет барлық уақытта қылмыстардың субъективті жағының міндетті белгісі бола бермейді. Егер ниеттің қылмыс құрамындағы маңыздылығын ескерсек, сот-тәжірибесінде қылмыстық істерді саралау барысында туындайтын қиындықтарды шешу өзекті мәселе ретінде арнайы зерттеуді қажет етері анық.

Авторлардың мақаласы осы қылмыс ниетінің қылмыс құрамындағы орнын, мәнін анықтауға, сондай-ақ қылмысты саралау кезіндегі сақталынуы тиіс ұстанымдарға арналады.

Түйін сөздер: қылмыстың субъективті жағы, кінә, қылмыс мақсаты, қылмыс ниеті, мінез-құлқ мотиві.

Бижанова А.Р.¹, Османова Г.Ж., Кошкинбаева А.С.²

¹*Қазақстанның ұлттық педагогикалық университеті им. Абая*

²*Университет «Туран»*

МЕСТО ПРЕСТУПНОГО МОТИВА В ОПРЕДЕЛЕНИИ СОСТАВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Аннотация

Мотив – это стимул, источник человеческой деятельности. Целью является его идея результата его деятельности или идеальный результат.

Они присущи любой человеческой деятельности, в том числе вредной для общества. Любое умышленное преступление совершено по любому мотиву и в той или иной цели [1]. Но преступный мотив не всегда является обязательным признаком субъективной стороны преступления. Учитывая значимость мотива в составе преступления, очевидно, что решение вопросов, возникающих при квалификации преступления в судебной практике, требует специального изучения как актуального вопроса.

Статья авторов предназначена для определения места, сущности мотива преступления в составе преступления, а также критериев, которые должны соблюдаться при квалификации преступления.

Ключевые слова: субъективная сторона преступления, вина, цель преступления, намерение преступления, мотив поведения.

A.R. Bizhanova¹, G.Zh. Osmanova¹, A.S. Koshkinbayeva²

¹Abai Kazakh National Pedagogical University

²Turan University

THE PLACE OF THE CRIMINAL MOTIVE IN DETERMINING THE COMPOSITION OF THE CRIME

Abstract

A motive is a stimulus, a source of human activity. The goal is his idea of the result of his activity or the ideal result.

They are inherent in any human activity, including harmful to society. Any intentional crime is committed for any motive and for one purpose or another [1]. But the criminal motive is not always a mandatory sign of the subjective side of the crime. Given the significance of the motive in the composition of the crime, it is obvious that the solution of issues arising during the qualification of a crime in judicial practice requires special study as an urgent issue.

The authors' article is intended to determine the place, the essence of the motive of the crime as part of the crime, as well as the criteria that must be met when qualifying a crime.

Keywords: subjective side of the crime, guilt, purpose of the crime, intent of the crime, motive of behavior.

Кіріспе. Адамның саналы түрдегі кез келген, соның ішінде қылмыстық құқық бұзушылық әрекеті де қандай да бір белгілі ниеттен туындайды және белгілі бір мақсатқа жетуге бағытталады. Одан басқа іс-әрекет түрлі эмоционалдық өзгерістерге бой алдырады. Қазіргі қоғамдағы қылмыстық құқық бұзушылықтар қоғам өмірінің барлық салаларына елеулі әсерін тигізетін өте күрделі құбылыс болғандықтан, қылмыстардың үлес салмағының ауыр екендігін айтуға болады. Құқық қорғау органдарының қылмыстық құқық бұзушылыққа қарсы күрес және қылмыстылықтың алдын алу қызметінің тиімділігі көбінесе қылмыстық іс-әрекетті жасаушының жеке басын және ең алдымен оның заңсыз әрекеттерінің себептерін зерттеу жөніндегі жұмысты ұйымдастыруға байланысты деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. қылмыстың мотивін анықтау істі сотта қарау нәтижесінде үкімнің әділдігінің кепілінің бірі болып табылады.

ҚР Қылмыстық кодексінің 4-бабына сәйкес, қылмыстық жауаптылықтың негізі ретінде қылмыстық құқық бұзушылықтар жасау, яғни ҚР Қылмыстық кодексінде көзделген қылмыс не қылмыстық теріс қылық құрамының барлық белгілері бар іс-әрекеттер қылмыстық жауаптылықтың бірден-бір негізі болып табылады. Қылмыс құрамының элементтерінің бірі субъективтік жағы болып табылады, ол қылмыстық әрекетті жасауға байланысты адамның психикалық әрекеті, бұл адамның ішкі дүниесінің көрінісі.

Осы тұста қылмыстық құқық бұзушылық істерді тергеп тексергенде не сотта қараған кезде тергеушілер және судьялар әрқашан қылмыстық құқық бұзушылық кезінде туындаған ниет, мақсат, эмоцияны субъективтік жағының өзіндік элементі ретінде анықтап алу қажет. Сонымен қатар көрсетілген факультативтік белгілердің әр түрлі құқықтық маңыздылығы бар екендігін ескеру керек.

Қылмыс ниеті – (латынша *modus*-қозғалыс; грекше *moveo*- қозғаушы) бұл адамның қылмыс жасауға бел буатын және оны жүзеге асыру кезінде басшылыққа алатын саналы ішкі импульсі. Қылмыс ниеті сөзінің мағынасы оны бейнелі түрде қылмыс құрамының «жүрегі мен жасушасы» ретінде салыстырады [2].

Ниет – нақты мақсатқа жетуге ұмтылумен анықталатын саналы түрткі. Ол кінәмен тығыз байланысты, бірақ онымен сәйкес келмейді немесе біріктірілмейді. Ниет адамның санасына әсер ете отырып, оның ерік-жігерінің бағытын қалыптастырады, оның іс-әрекетінің сипатын анықтайды. Мотивтер барлық тікелей қасақаналықпен жасалған қылмыстарға тән, олардың болуы әрекетті (әрекетсіздік) жанама қасақаналықпен жасалғанда да көрінеді. Ниет туралы тіпті

абайсызда жасалған қылмыстарда да айтуға болады, бірақ бұл қылмысқа саналатын, алдын ала ойластырылған мотивтері емес, қылмыстық нәтижеге әкелетін қоғамдық қауіпті мінез-құлық мотивтері болып табылады [3, 51 б.].

Қылмыс мотивтері мен мінез-құлық мотивтері бір-бірінен ерекшеленеді. Біріншісі – қылмыскердің белгілі бір зардаптарға әкеп соқтырған осы немесе басқа әрекетті неліктен жасағанын айтса, екіншісі – адам неліктен (қандай ниеттен) өзінің мінез-құлқы зардаптардың болуын қаламаған қоғамдық қауіпті зардаптарды туғызатындай әрекет жасады.

Көріп отырғанымыздай, қылмыстық жауаптылық үшін қылмыс мотиві мен мінез-құлық мотивінің мағынасы мүлде бөлек екені анық. Қылмыстың мотиві оның міндетті немесе квалификациялық белгісі ретінде әрекет етуі мүмкін (өзіндік мүдде, кек, өшпенділік және т.б.). Мінез-құлық мотиві адамның заңсыз әрекеттерінің себебін түсінуге көмектеседі, қылмыскердің жеке басын сипаттайды және жазаны даралау кезінде ескерілуі мүмкін (мысалы, мақтаншақтық, өзімшілдік, бұзақылық және т.б.). Сонымен қатар, мінез-құлық мотивтері құқық бұзушылардың бір ғана емес, тұтас бір тобына тән екендігі криминологтармен ескерілуі мүмкін.

Талдаулар. Қылмысты дұрыс дәрежелеу үшін мотивтерді саралаудың үлкен маңызы бар.

Қылмыстық құқық тарихында мұндай жіктеу әрекеттері көп болған.

Сонау 1867 жылы Флоренцияда өткен конгрессте қылмыс мотивтерінің он төрт мерзімді градациясы белгіленді.

Революцияға дейінгі орыс әдебиетінде М.П. Чубинский мотивтерді екі топқа бөлді: 1) көтеріңкі немесе жалпы назар аударуға тұрарлық; 2) ұждансыз және жазғыруға тұрарлық.

Кеңестік қылмыстық құқық ғылымында қылмыстың мотиві мен мақсаты туралы зерттеу жұмыстарының «серпілісі» 60-70 жылдарға келеді. Қылмыстық заңнаманың қабылдануымен 1958-1963 жж. бұл ұғымдар қылмыстық құқықта ғана емес, психологияда да қайта қарастырылды, олардың санаттарын бұрын тергеушілер мен судьяларға қарағанда адвокаттар жиі қолданды.

Дәл осы кезеңде заңгерлер қылмыстың мотивін анықтаудың маңыздылығын дәлелдей отырып, осы мәселе бойынша өткен психологтар мен заңгерлердің беделді пікірлері мен мәлімдемелеріне сілтеме жасайды [4, 201б.].

Қылмыстық ниеттің барлық қылмыстар үшін заңдық мәні бар. Соның ішінде бас бостандығынан айыру жазасы көзделген қылмыстарда да ниетті анықтаудың рөлі жоғары. Себебі қылмыстық заңның әр тарауында, баптарында, тармақтарында орналасқан қылмыстардың қауіптілігі әр түрлі, олардың ішкі сыртқы қасиеттері жан-жақты. Осы ретте қылмыстар үшін бас бостандығынан айыру жазасы көзделген қылмыстардың мотивін анықтап алудың өзі, жазаны жеңілдететін мән-жайларды қарастырғанда ескеруге болады. Қылмыстық мотивтің психологиялық жағы қылмыстық немесе қылмыстық емес мотивтен туындаған абайсыздықтың шеңберінде қалыптасатын ниеттің мазмұнын сипаттайды. Қылмыстық ниет тек қасақана қылмыстарды ашады. Норвегиялық криминалист Н.Кристидің пікірінше, кез-келген қылмыстық жазаның мәнін түсіну керек, бұл «ауырсыну», қайғы-қасірет (шектеулер, айыру) себебінен басқа ештеңе емес [5, 22, 26 б.].

Кінәні анықтау адам не үшін және қандай мақсатпен қылмыс жасады деген сұрақтарға жауап беруге мүмкіндік бермейді, сондықтан ниет пен мақсат субъективтік жақтың белгілер жүйесінде пайда болады. Бұл категориялар кінәмен тығыз байланысты, бірақ сонымен бірге олар адамның психикалық әрекетінің әртүрлі формалары және субъективтік жақтың факультативтік белгілері болып табылады. Саралау процесіндегі мотив пен мақсаттың практикалық маңыздылығын ашпас бұрын, заң әдебиеттеріне сілтеме жасай отырып, осы ұғымдардың мазмұны туралы түсінік алу қажет деп санаймыз, өйткені бұл категорияларды түсіну ғалымдармен жүзеге асырылды.

А.А. Князков мотив – адамның нақты қажеттіліктері мен мүдделеріне негізделетін, адамды қылмыс жасауға құштарлығын тудыратын және оны жасаған кезде оған сүйенетін ішкі мотиві деп есептейді. Атап айтқанда, А.А. Князков мұндай жағдайды теория мен тәжірибеде қылмысты

саралауда басшылыққа алатын жетекші мотив пен мақсатты белгілеуге басымдық берілген адамның әрекетінде екіден астам мотивтер мен мақсаттардың болуы деп қарастырады [6, 45 б.].

П.С. Дагель мен Р.И. Михеев мотивті адамның ішкі мотиві, оны қылмыс жасау ниетін тудыратын және қылмыс жасаған кезде оған сүйенетін мотив ретінде қарастыра отырып, жалпы қабылданған көзқарасты ұстанады [7, 207-208 б.].

Қылмыстық құқық шеңберінде қылмыс ниетін қылмыстық жазаларды орындау үшін құқықтық маңызы бар психологиялық-құқықтық категория ретінде қарастыру керек. Қылмыс мотивінің құқықтық мәні сотталғанға қылмыстық жазаны орындау процесінде оның уәждемесін келесі қадамдармен өзгерту үшін оған ықпал етудің арнайы криминологиялық механизмін әзірлеуді және енгізуді қамтиды: а) қылмыстың әдеттегі нысандарын жолын кесу, сотталғандардың қылмыстық мінез-құлқы; б) құқықтық нормалар мен ережелерді сақтауға мәжбүрлеу; в) сотталушыны қоғамдағы моральдық тұрғыдан қолайлы мінез-құлық нормаларымен таныстыру; г) алынған қоғамдық пайдалы нормаларды еркіндік жағдайында жүзеге асыру (әлеуметтік оңалту кезеңі).

Кейбір мотивтер мазмұны бойынша төмен: өзімшілдік, қызғаныш, араздық, кек алу, кектену, жеккөрушілік, мансаптық, бос әурешілік, бұзақылық, қорқақтық, жасықтық және т. б. Басқалары төменгі қасиеттерден айырылған, мысалы: қызметтің жалған түсінілген мүдделері, айықпас науқас адамға жанашырлық, ерекше күрделі жеке және отбасылық қатынастарға байланысты себептер және т.б. кейбір қылмыстар бірнеше себептердің әсерінен жасалуы мүмкін, олардың мәні мен қылмыстық әрекетті жүзеге асырудағы рөлі әртүрлі болып келеді.

Сонымен, адам өлтіру кезінде кейбір жағдайларда кек, қызғаныш, өзімшілдік сияқты себептер біріктірілуі мүмкін. Мұндай жағдайларда қылмысты саралауға негіз болатын жетекші мотив белгіленуі керек. Қылмыстық құқықта мотивтің мәні қасақана қылмыс саласымен шектелетінін есте ұстаған жөн. Абайсыз қылмыстық әрекеттерге қатысты, дәлірек айтсақ, қылмыстың себебі туралы емес, қылмысқа әкелген әлеуметтік қауіпті мінез-құлық мотиві туралы айту керек. Мұндағы іс-әрекеттің мақсаттары әртүрлі [8].

Мотив пен мақсат қылмыстың субъективті жағының белгілері болып табылады, бірақ кінәдан айырмашылығы – факультативті мәнге ие болады. Мотивтер қажеттіліктерден қалыптасады, олар өз кезегінде белгілі бір дәрежеде мақсатты түсінуге ықпал етеді, ал мақсат мотивпен бірге нәтижеге жетудің белгілі бір тәсілдерімен тілек тудырады.

Қылмыстардың себептері субъективті жағын талдау негізінде белгіленеді, егер осы немесе басқа себеп диспозицияда тікелей көзделсе, онда бұл міндетті белгі болып табылады және сәйкесінше біліктілікке әсер етеді.

Заң шығарушы Қылмыстық кодекстің кейбір баптары құрамында мотивтерді қарастырған. Қасақана жасалған барлық қылмыстар кінәнің абайсыз түріне қатысты дәлелді болып табылады, ал кейбір қылмыстар үшін тек шартты түрде мотивті белгілеуге болады, қылмыстық құқық теориясында бұл мәселе даулы мәселе болып қала береді.

Субъективті жақтың белгілерін заңнамалық сипаттау үшін көптеген түрлі себептер қолданылады, осыған байланысты қылмыстардың себептерін жіктеу мәселесі өте маңызды.

Қылмыстық-құқықтық әдебиеттерде қылмыс мотивтерін жіктеудің көптеген нұсқалары бар. Мысалы, И.Н. Даньшин ұсынған классификация өте қарапайым: ол мотивтерді Қылмыстық кодексте көзделген қылмыстардың негізгі түрлеріне қарай топтаған (адам өлтіру, ұрлық, алыпсатарлық мотивтер және т.б.) [9].

С.А. Тарарухиннің классификациясы бойынша қылмыс мотивтері үш топқа бөлінеді: 1) жеке сипаттағы мотивтер, оның ішінде, біріншіден, әртүрлі қажеттіліктер мен объективті сипаттағы мүдделерден туындаған мотивтер, екіншіден, қалыптаспаған эмоционалдық жағдайлардан туындаған;

2) жеке мағынасы, мағынасы жоқ және кінәлінің өз қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандырумен байланысты емес мотивтер;

3) ең алдымен жәбірленушінің құқыққа қайшы мінез-құлқынан туындаған, мәжбүрлі сипаттағы ситуациялық мотивтер.

Біздің ойымызша, бұл жіктеуде біріншіден, мотивтердің үшінші тобын алғашқы екеуінен ажыратуға болмайды, өйткені олардың барлығы ситуациялық болуы мүмкін; екіншіден, бұл саралаудың қылмыстық-құқықтық мәні жоқ, қылмыс мотивінің құқықтық мәнін ашпайды.

Өз кезегінде, У.С. Джекебаев мотивтерді бір өлшемге – қылмыстың қоғамдық қауіптілігіне негіздеп, қылмыс мотивтерін мынадай топтарға бөлуді ұсынды: 1) қоғамға жат, яғни адамның ауыр қылмыстар жасауына ішкі себептер болып табылатындар; 2) әлеуметтік (бұзақылық, абайсыздық және басқа да онша ауыр емес қылмыстар жасауға әкеп соқтыратын); 3) псевдоәлеуметтік, яғни жекелеген әлеуметтік топтардың мүдделерінің, құндылықтарының ықпалы (жалған жолдастық ниеттер, сот әділдігіне қарсы қылмыстар); 4) протоәлеуметтік (қажетті қорғаныс, күшті эмоционалдық толқу жағдайында қылмыс жасау мотивтері)[10].

Біздің ойымызша, қылмыстық құқықтың мақсаттары үшін олардың моральдық, этикалық және құқықтық бағасын қамтитын және оның арқасында қылмыстық қоғамға қауіпті әрекетін жіктеп қана қоймай, сонымен бірге оның моральдық-этикалық дәрежесін анықтау, қылмыс жасау ниетін саралауда қолайлы болуы мүмкін.

Г.В. Веринаның пікірінше, мотивтерді былайша жіктеу керек: біріншіден, ең айқын антиәлеуметтік мазмұны бар мотивтер (өзімшілдік, бұзақылық мотивтер); екіншіден, өте өзімшілдік сипаттағы мотивтер (карьеризм, ашуланшақтық және т. б.); үшіншіден, өзгермелі антиәлеуметтік мазмұны бар мотивтер (кек, қызғаныш, көре алмаушылық); төртіншіден, қоғамға жат мазмұннан айырылған уәждер (қажетті қорғаныс шегінен асқан кезде қоғамдық қауіпті қол сұғушылықты тойтаруға ұмтылу, жалған түсінілген мемлекеттік мүдделер және т.б.

М.Н. Сыздықов мотивтерді келесі топтарға бөледі:

1. Біздің мемлекетімізге, оның егемендігіне немесе аумақтық тұтастығына деген опасыздық қатынастың нәтижесі болып табылатын саяси сипаттағы мотивтер. Бұл уәждерді шетелдік барлау агенттері, сондай-ақ біздің мемлекетімізге, адамдарға қатысты басқа да опасыздық көзқарастар басшылыққа алады.

2. Өзімшілдіктің әртүрлі формалары болып табылатын төмен мотивтер, мысалы, өзімшілдік, пайдаға деген құштарлық, құмарлық, қызғаныш. Оларға адамның мансаптық, кек алу, кектену, жеккөрушілік, қорқақтық, жасықтық, жауапкершіліктен аулақ болуға деген ұмтылыс және т.б. сияқты төмен қасиеттерінің көріністері жатады. Саяси немесе төмен сипаттан айырылған мотивтер болып табылады.

Біздің пікірімізше, барлық қылмыстардың мотивтері қоғамның моральдық негіздеріне қайшы келеді. Бұл жағдайды мотивтердің белгісі деп танитын болсақ, онда опасыздық сипаты жоқ мотивтер мүлдем болмайды деген қорытындыға келуге болады.

Кейбір ғалымдар опасыздық мотивтерді соттың құзырына жатқызады. Мәселен, осы орайда А.Н. Игнатов қасақаналық, кек, көре алмаушылық және сот ұждансыз деп таныған басқа да мотивтерді опасыздық мотивтер деп санауға болады деп жазады [11].

Сонымен қатар, іс-әрекеттің мотивтері әртүрлі эмоционалды қасиеттерге ие. Қылмыстық істі тергеуге немесе оны сотта қарауға байланысты тергеушілер мен судьялар әрқашан субъективті жағының тәуелсіз элементтерін анықтау кезінде қылмыс жасаған кезде пайда болған эмоциялардың себептерін, мақсаттарын анықтауы керек. Сонымен бірге, бұл белгілердің әртүрлі құқықтық маңызы бар екенін есте ұстаған жөн.

Тіпті абайсыз қылмыстарда да мотивтер туралы айтуға болады, бірақ бұл алдын-ала қарастырылған және есептелген қылмыстың себептері емес, қылмыстың нәтижеге әкелген әлеуметтік қауіпті мінез-құлықтың себептерін айтуға болады.

Қылмыстың себептері мен мінез-құлық себептері бір-бірінен ерекшеленеді. Егер біріншісі, қылмыскердің белгілі бір салдарларды тудырған осы немесе басқа әрекетті не үшін жасағанын айтса, екіншісі, қандай себептермен адамның мінез-құлқы әлеуметтік қауіпті салдарға әкеліп соқтырғанын, оның басталуын қаламағанын білдіреді. Қылмыс мотиві мен мінез-құлық мотивінің қылмыстық жауапкершілік үшін маңызы әртүрлі екені анық.

Қылмыстың себебі оның міндетті немесе жіктелу белгісі болуы мүмкін (өзімшілдік, кек алу, жек көру және т.б.). Мінез-құлық мотиві адамның заңсыз әрекеттерінің себебін түсінуге көмектеседі, құқық бұзушының жеке басын сипаттайды және жазаны дараландыру кезінде ескерілуі мүмкін (мысалы, мақтану, өзімшілдік, бұзақылық және т.б.). Сонымен қатар, қылмыскерлердің біреуіне ғана емес, бүкіл тобына тән мінез-құлық себептерін криминологтар қылмыстың алдын алу мақсатында (мінез-құлық себептері) ескеруі мүмкін [3, 52 б.].

Тұжырымдай келе, қылмыстың мотиві – барлық қылмыстар үшін құқықтық маңызы бар психологиялық-құқықтық категория екендігі анық. Қылмыс мотивінің психологиялық аспектісі ниеттің (қылмыстық және қылмыстық емес мотивтен құралатын) немесе абайсыздықтың (қылмыстық емес мотивтен қалыптасқан) мазмұнын сипаттайды; құқықтық – қылмыстың субъективтік жағын толтырады, құрамдық мәнге ие және қылмыстық жазаны тағайындау мен орындауға әсер етеді.

Қылмыстың мотивін анықтаудың мәні мынада:

1) субъективті тараптың осы белгілері бойынша жазаланатын әрекетті қылмыстық әрекеттен ажыратуға болады.

2) егер мотив қылмыс құрамының диспозициясында көрсетілген болса, онда сыртқы жағынан ұқсас құрамдар тек осы белгілер бойынша ажыратылуы мүмкін.

3) мотивтер мен мақсаттар ауырлататын және жеңілдететін рөл атқаруы мүмкін.

Мотивтер мен мақсаттар қылмыстың субъективтік жағының белгілері ретінде, біріншіден, бір-бірімен тығыз байланысты, екіншіден, кінәмен ажырамас байланыста болады, үшіншіден, олар тек құрамда заңдық маңызы бар белгілер ретінде нақты құрамның құрылысына кіреді, төртіншіден, қылмыстардың субъективтік жағына кінә арқылы емес, кінәмен қатар және оған қосымша дербес субъективті белгілер ретінде кіреді. Қылмыстың мотивін құқықтық категория ретінде қарастыра отырып, қылмыс құрамының субъективтік жағын толтыратын, құрамдық мәнге ие және қылмыстық жазаны тағайындау мен орындауға әсер ететін жалпы және қылмыстық мотивтер екенін есте ұстаған жөн. Қылмыс құрамының субъективтік жағының белгісі ретіндегі мотивтің негізгі мағынасы дәл осы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мешков М.В., Гайфуллин А.Н. *Мотив преступления: проблемы доказывания* // Вестник Московского университета МВД России. - №2, 2013. <file:///C:/Users/User/Downloads/motiv-prestupleniya-problemy-dokazyvaniya.pdf>

2. *Словари и энциклопедии на Академике.* <https://dic.academic.ru/dic.nsf/>

3. Филановский И.Г. *Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению.* - Л. 1970. – С. 51-53.

4. *Уголовное право. Общая часть: Учебник. Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова.* – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА, 1998. – 201 с.

5. Кристи Н. *Пределы наказания.* -М.: Прогресс, 1985. – 22, 26 б.

6. Князьков А.А. *Теория и практика квалификации преступлений: учебное пособие.* – Ярославль: ЯрГУ, 2018. – 100 с.

7. Видякин В. В., Фокин М.С. *Уголовно-правовое значение мотива при квалификации преступления* // Вестник ОмГУ. Серия: Право, 2012. - № 2(31). – С. 207-209.

8. Лобегайло Э.Ф. *Энциклопедия юриста*// [https://dic.academic.ru/dic.nsf/ enc_law/1274/%D0%9C%D0%9E%D0%A2%D0%98%D0%92](https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_law/1274/%D0%9C%D0%9E%D0%A2%D0%98%D0%92)

9. Данышин И.Н. *О значении мотива преступления при изучении и предупреждении преступлений* // Вопросы борьбы с преступностью. М. 1969. № 10. <https://www.studmed.ru/>

10. Джекбаев У.С., Рахимов Т.Г., Судаков Р.И. *Мотивация преступления и уголовная ответственность.* – Алма-Ата, 1987. – С. 21.

11. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. В.М. Лебедева.* – М., 2004. – С. 355.